

*До спеціалізованої вченої ради
в Національній академії внутрішніх справ
м. Київ, пл. Солом'янська, 1*

ВІДГУК

опонента доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Сергєєвої Діани Борисівни на дисертацію Щербанюк Василяни Михайлівни «РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЕЧІ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертації Щербанюк В.М. зумовлена потребами практики досудового розслідування, необхідністю обґрунтування та розробки правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад здійснення досудового розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варті.

Суспільна небезпечність втеч з місць позбавлення волі або з-під варті обумовлюється тим, що вони здійснюються з метою уникнення кримінальної відповідальності за вже вчинене кримінальне правопорушення. Не зважаючи на те, що досліджуваний злочин відноситься до кримінальних правопорушень середньої тяжкості, внаслідок його вчинення порушується принцип невідворотності покарання, дискредитуються органи судової влади та правоохоронні органи, настають й інші суттєві негативні наслідки у суспільстві. Більш того, відповідно до статистики, у понад 25 % випадків особи після втечі і до моменту їх затримання вчиняють інші злочини корисливої або корисливо-насильницької спрямованості, в тому числі у понад 10 % випадків – тяжкі та особливо тяжкі злочини.

З огляду на ці обставини, необхідність науково-теоретичного криміналістичного аналізу розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варті, є очевидною, що свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного

дослідження Щербанюк В.М. є науково обґрунтованими, їх достовірність підтверджується правильно обраною методологічною базою та досить репрезентативною та вагомою емпіричною базою, яка представлена результатами аналізу матеріалів офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора за період 2017–2020 рр.; результатами вивчення матеріалів 240 кримінальних проваджень про втечу з місць позбавлення волі або з-під варти, що розглянуті судами в 2012–2020 рр. у різних регіонах України; узагальненими даними анкетувань слідчих Національної поліції (135 респондентів з Дніпропетровської, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Київської, Львівської, Миколаївської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернігівської та Чернівецької областей); оглядами судово-слідчої практики, офіційними звітами та довідками, а також іншими практичними матеріалами підрозділів Національної поліції України та Державної кримінально-виконавчої служби України.

Структура роботи забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та засвідчує системний характер наукового дослідження. Об'єкт дослідження визначений як суспільні відносини, що виникають у зв'язку з розслідуванням втечі з місць позбавлення волі або з-під варти. Предметом дослідження є розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти.

Вказані об'єкт і предмет дослідження окреслюють проблемні питання криміналістичної та досудової процесуальної діяльності у кримінальних провадженнях про втечі з місць позбавлення волі або з-під варти.

Перелік обраних для дослідження питань, змістовне описання в дисертації викладеного матеріалу дає в цілому можливість встановити сутність і значення вивчених проблем та вказує на зв'язок даного дослідження із відповідними програмами, планами.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає положенням Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Плану дій з реалізації стратегії у

сфері прав людини на період до 2020 року (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.), Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020); узгоджується з Переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки (затвердженим наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 (підпункти 5.1, 5.11)), Переліком перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11), Пріоритетними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 27 від 28 листопада 2017 р.) та зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1020, 2017 р.).

Здобувачкою досить вдало й коректно сформульовано мету дослідження, яка полягає у формуванні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти.

Використані дисертанткою методи дослідження дали можливість сформулювати положення, висновки і рекомендації, що характеризуються новизною. Прикладний характер дослідження дозволив авторці сформулювати пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування.

Наукова новизна полягає в тому, що в роботі з огляду на узагальнення практики реалізації чинного кримінального процесуального законодавства, розроблено наукові засади та практичні рекомендації з організації розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти. На основі всебічного вивчення загальних положень та особливостей досудового

розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень, сформульовані конкретні пропозиції з удосконалення цієї діяльності, запропоновані особисто здобувачкою.

Заслуговують на увагу, зокрема, наступні положення наукової новизни дисертації:

- сформовано наукові основи видової методики розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, що охоплює криміналістичну характеристику цього виду злочинів, рекомендації з організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів;

- розкрито зміст та зв'язки найбільш значимих елементів криміналістичної характеристики втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, що слугують успішному вирішенню завдань розслідування: спосіб учинення злочину, місце вчинення злочину, особа злочинця;

- здійснено розподіл типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти залежно від суб'єкта вчинення злочину, стадії вчинення злочину, місцезнаходження особи, яка вчинила злочин, обсягу та змісту наявної інформації про злочин; на підставі вказаних типових ситуацій визначено основні напрями розслідування та відповідні алгоритми першочергових слідчих (розшукових) дій;

- запропоновано класифікацію суб'єктів протидії розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, а також визначено кримінальні процесуальні, криміналістичні, оперативно-розшукові, організаційні та режимні заходи, спрямовані на подолання такої протидії.

Крім того, в дисертаційному дослідженні удосконалено ряд наукових положень, які у значній мірі удосконалюють сучасні знання про можливості застосування криміналістичних знань у кримінальних провадженнях щодо втеч з місць позбавлення волі або з-під варти, зокрема: історіографію наукових досліджень проблем розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти на підставі здійсненого аналізу монографічних досліджень, навчальної

та наукової літератури з кримінального права, кримінального процесуального права, криміналістики та кримінології;

- поняття розшукової діяльності слідчого (у вузькому розумінні) під час розслідування втеч з місць позбавлення волі або з-під варти, зокрема визначено її як основу на законах та підзаконних нормативних актах систему слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальних рішень, поєднана із проведенням організаційних та інших заходів, з метою швидкого та ефективного розшуку і затримання осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі або з-під варти;

- особливості організації і тактики проведення огляду місця події під час розслідування цієї категорії злочинів та пропозиції щодо проведення допитів підозрюваного та свідків.

Дістали подальшого розвитку наукові положення про спосіб підготовки та спосіб вчинення втечі з місць позбавлення волі або з-під варти; наукові погляди щодо характерного місця вчинення втечі з місць позбавлення волі або з-під варти; рекомендації щодо підвищення ефективності проведення слідчого експерименту з урахуванням специфіки установ виконання покарань та попереднього ув'язнення та інші, не менш важливі положення.

У Розділі 1 дисертації **«Теоретичні основи дослідження та криміналістична характеристика втечі з місць позбавлення волі або з-під варти»** заслуговує на увагу здійснене автором дослідження стану наукових досліджень проблем розслідування втеч з місць позбавлення волі або з-під варти. Так, у підрозділі 1.1. автор робить висновок про те, що перші наукові дослідження проблем запобігання та розслідування втеч з місць позбавлення волі або з-під варти здійснювалися з кінця 1930-х років та мали закритий характер, зокрема гриф таємності присвоювався усім статистичним даним щодо функціонування пенітенціарної системи, а також науковим роботам у цій сфері.

Особливої уваги дисертантка приділяє сучасним науковим дослідженням, які висвітлюють саме криміналістичні аспекти розслідування

злочинів, вчинених в місцях позбавлення волі. В першу чергу, це дисертації вітчизняних правників В. В. Ніколайченка, Л. К. Аренової, А. П. Геля, М. М. Сербіна та ін., а також зарубіжних вчених: А. С. Ямашкіна, Р. М. Морозова, Н. В. Грязевої та ін.

Дисертант зазначає, що більшість зазначених дослідників розглядали окремі особливості розслідування кримінальних проваджень за участю засуджених осіб. Не зважаючи на безсумнівну актуальність вказаної тематики та потреби практики, в Україні з часів незалежності не проводилось монографічних наукових досліджень особливостей розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти.

У підрозділі 1.2. досліджені специфічні ознаки, які характеризують спосіб учинення втечі з місць позбавлення волі або з-під варти як центрального елементу криміналістичної характеристики злочину.

Автор стверджує, що у 46,1 % випадків злочинці готувалися до втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, у 42,8 % випадків злочин було вчинено без підготовки, раптово і злочинець не намагався приховати результати своїх дій, і лише у 11,1 % випадків вживалися заходи щодо приховання злочину.

Вивчення автором кримінальних проваджень показало, що найбільш розповсюдженими діями, спрямованими на підготовку до вчинення втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, є: підшукування або виготовлення засобів та знарядь вчинення злочину – 45,8 %; підбір співучасників вчинення злочину, розподіл ролей між ними – 19,2 %; вибір місця та часу вчинення злочину – 77,5 %; вивчення особливостей несення служби працівниками установи виконання покарань або попереднього ув'язнення, їх реакції при надходженні сигналу тривоги – 52,1 %; вивчення маршруту руху під час конвоювання – 19,6 %; інше – 8,3 %.

Вивчення кримінальних проваджень показало, що найбільш розповсюдженими способами втечі з місць позбавлення волі або з-під варти є: самовільне залишення місця позбавлення волі, втеча «на ривок» – 56,2 %; обман – 9,5 %; підкоп – 7,3 %; пошкодження інженерно-технічних засобів

охорони – 17,7 %; застосування насильства чи погроза його застосування – 4,4 %; заволодіння зброєю або її застосування – 3,1 %; інше – 1,8 %. Автор детально дослідила ці способи, їх види, навела відповідні приклади з архівних кримінальних проваджень.

Автор підсумовує, що способи вчинення втечі з місць позбавлення волі або з-під варти є досить різноманітними і їх обрання залежить від низки таких факторів, як віддаленість або наближеність до населених пунктів, тип місцевості, наявність розташованих поблизу установи, з якої здійснено втечу, транспортних комунікацій, шляхів та доріг, ступінь інтенсивності руху по них, тип ґрунту тощо. Суттєву роль відіграє і планування будівлі та території виправної установи і навіть тип продукції, яку вона випускає. Також на вибір способу втечі впливають характеристики особи злочинця, зокрема такі, як наявність навиків володіння зброями та інструментами, знання в галузі електротехніки та механіки, а також вік, стан здоров'я, зріст, фізична сила та витривалість.

У підрозділі 1.3. дисертації зроблено висновок, що місце вчинення злочину є місцем концентрації максимальної кількості матеріальних слідів злочину, джерелом отримання початкової об'єктивної інформації про подію злочину, встановлення якої дозволяє визначити кількість осіб, які вчинили злочин, напрямок їх руху, встановити пособників вчинення злочину, правильно та ефективно застосувати службово-розшукового собаку з метою організації переслідування злочинців, а також висунути та перевірити обґрунтовані розшукові версії.

Результати вивчення дисертанткою кримінальних проваджень показали, що місцями вчинення втечі засуджених та осіб, які перебувають під вартою, є: установа виконання покарань (46,2 %); установа для попереднього ув'язнення (21,4 %); приміщення та територія органу Національної поліції (4,8 %); приміщення та територія суду (8,3 %); автотранспорт (9,0 %); поїзд (1,1 %); інше (контрагентські об'єкти, лікувальні заклади тощо) (9,2 %).

За результатами проведеного аналізу зроблено висновок, що найбільший відсоток втеч здійснюється з виправних колоній мінімального та середнього рівня безпеки, що, на думку авторки, обумовлюється встановленим у вказаних установах режимом відбування покарання, а також можливістю перебування засуджених на дільницях соціальної реабілітації, які створюються лише у виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки.

Вибір місця втечі з установ виконання покарань визначається способом та часом вчинення втечі, а також іншими обставинами, зокрема відсутністю належного нагляду, недоліками в наявній системі охорони, порою року, погодними умовами. Традиційно місцем вчинення втечі називають житлову чи промислову зону, виробничі об'єкти, медичну частину, дільниці соціальної реабілітації тощо.

Авторка обґрунтовано зазначає, що під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти необхідно встановлювати не лише безпосереднє місце вчинення злочину, але й місця, де відбувалися дії, спрямовані на підготовку до вчинення злочину, де залишилися сліди злочину, а також місце приховання засобів і знарядь вчинення злочину та місце затримання злочинця. Вказане дає можливість отримати максимально повну об'єктивну інформацію про вчинений злочин, виявити та вилучити сліди злочину та багато в чому визначає хід подальшого розслідування. Окрім того, виокремлення найбільш поширених місць вчинення втечі дозволяє вжити комплекс превентивних заходів, спрямованих на недопущення втеч в подальшому, покращити організацію та якість несення служби працівниками установ виконання покарань, установ для попереднього ув'язнення та конвойних підрозділів.

У підрозділі 1.4 дисертації здійснено криміналістичний аналіз особи злочинця та зроблено висновок, що перелік основних ознак особи, яка здійснила втечу з місць позбавлення волі або з-під варти має бути наступним: стать, вік, освітній рівень, сімейний стан, досвід злочинності діяльності, мотив вчинення злочину, статус відповідно до неформальної стратифікації.

Дослідивши поняття, структуру та зміст основних елементів криміналістичної характеристики особи, яка вчинила втечу з місць позбавлення волі або з-під варти, зроблено висновок, що це, як правило чоловік, віком 25–35 років, з середньо-спеціальною освітою, в шлюбі ніколи не перебував, має дві судимості, засуджений (ув'язнений) за вчинення корисливо-насильницького злочину, має неформальний соціально-рольовий статус «мужика», втечу вчинив внаслідок бажання побачити членів сім'ї, з'ясувати з ними стосунки у випадку зради чи конфлікту або допомогти їм у вирішенні певних проблем.

Розділ 2 дослідження присвячений початковому етапу розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти та складається з трьох підрозділів.

Авторка дослідила типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та основні його напрями. Зроблено висновок, що типові слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, є наступними:

1. Залежно від суб'єкта вчинення злочину: а) особа вчинила втечу самостійно, без допомоги інших осіб; б) особа вчинила втечу за попередньою змовою з іншими засудженими або взятими під варту особами; в) особа вчинила втечу за допомогою працівників установи виконання покарань, попереднього ув'язнення чи конвойної служби поліції.

2. Залежно від стадії вчинення злочину: а) злочин припинено на стадії готування (наприклад, виявлено сліди підкопу, пошкодження інженерно-технічних засобів охорони тощо); б) злочин припинено на стадії замаху; в) мав місце закінчений злочин (особа фактично залишила місце позбавлення волі або тримання під вартою).

3. Залежно від місцезнаходження особи, яка вчинила злочин: а) особа, яка вчинила втечу, затримана одразу після її вчинення; б) особа, яка вчинила втечу, не затримана, однак є інформація про її можливе місцезнаходження: направляється за місцем постійного проживання; переховується у родичів чи знайомих; переховується в районі розташування

місця, звідки було вчинено втечу; переходується на території іншого регіону;
в) особа, яка вчинила втечу, не затримана, інформація про її можливе місцезнаходження відсутня.

4. Залежно від обсягу та змісту наявної інформації про злочин.

Розглянувши основні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, дисертантка визначила основні напрями розслідування та запропонувала узагальнений алгоритм дій слідчого.

У підрозділі 2.2, присвяченому розшуку осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі або з-під варти, розшукову діяльність слідчого (у вузькому розумінні) під час розслідування вказаного виду злочинів, авторка пропонує визначити як засновану на законах та підзаконних нормативних актах систему слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальних рішень, поєднану із проведенням організаційних та інших заходів, з метою швидкого та ефективного розшуку і затримання осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі або з-під варти.

Розшукова діяльність, спрямована на встановлення місцезнаходження особи, яка вчинила втечу з місць позбавлення волі або з-під варти, повинна розпочатися якнайшвидше після вчинення злочину, при цьому повинна залучатися достатня кількість особового складу, використовуватися службові собаки та сучасні технічні засоби.

У підрозділі 2.3. дисертації «Подолання протидії розслідуванню» дисертантка зазначає, що коло, суб'єктів, які можуть її чинити, є досить широким. Зокрема, це особа, яка вчинила втечу; її захисник; інші засуджені, в тому числі і ті, які були свідками чи очевидцями втечі; родичі втікача та інші близькі йому особи (знайомі, товариші); незнайомі втікачу особи, які з різних на те причин, надавали йому допомогу після втечі або іншим чином перешкоджали його розшуку; керівництво та працівники установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, працівники, які здійснюють конвоювання засуджених чи взятих під варту осіб.

Встановлено, що серед перелічених категорій, найбільш зацікавленим суб'єктом протидії є особа, яка вчинила втечу. Здійснюючи діяльність, спрямовану на протидію розслідуванню, втікач намагається: а) перешкодити встановленню свого місцезнаходження та затриманню; б) уникнути кримінальної відповідальності за втечу (зокрема, прагнучи закриття кримінального провадження за фактом вчинення втечі у зв'язку з встановленням відсутності в його діях складу злочину або у зв'язку із неможливістю встановити достатні докази для доведення його винуватості); в) максимально затягнути процес досудового розслідування, перешкоджаючи при цьому встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні; г) отримати більш м'яке покарання за вчинене (наприклад, приховати факт вчинення втечі за попередньою змовою групою осіб та бути притягнутим до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 393 КК України).

Розглянуто діяння, які вчиняються з метою протидії розслідування втечі з місць позбавлення волі або з під варти (відмова від давання показань; давання завідомо неправдивих показань, зокрема викривлення фактичних обставин події, що відбулася, ненадання інформації про осіб, які допомагали під час втечі, в тому числі були пособниками її вчинення; зміна раніше наданих показань; відмова від участі у слідчих (розшукових) діях, в тому числі під приводом формального дотримання правил внутрішнього розпорядку (прийом їжі, прогулянка) або шляхом введення в оману щодо свого психічного чи фізичного стану здоров'я (симуляція хвороб, вчинення актів самокалічення); відмова підписувати протокол слідчої (розшукової) дії після її проведення; підготовка та заява значної кількості клопотань у кримінальному провадженні, розгляд яких призводить до відволікання уваги слідчого і розосередження сил, спрямованих на якісне розслідування, а також безпідставне систематичне оскарження дій та бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування; затягування часу при ознайомленні підозрюваного та захисника з матеріалами кримінального провадження; вчинення різноманітних провокаційних дій, в тому числі спрямованих на дезорганізацію

роботи установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення (оголошення голодування, повідомлення неправдивих відомостей щодо порушення прав людини представникам засобів масової інформації, підбурювання інших засуджених до недотримання правил внутрішнього розпорядку); розголошення інформації, що становить таємницю слідства, а також обмін інформацією, яка сприяє протидії кримінальному переслідуванню, між підозрюваним, свідками та іншими особами (ведення перемовин через коридори, отвори в стінах чи вікна камер, передача інформації за допомогою засобів зв'язку, через захисників, ведення нелегальної переписки); умисне приховання, пошкодження, знищення чи фальсифікація матеріальних слідів злочину, зокрема засобів і знарядь вчинення злочину, інших предметів та документів, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, в тому числі пошкодження чи знищення матеріалів кримінального провадження: викрадення матеріалів кримінального провадження чи окремих процесуальних документів; склеювання аркушів процесуальних документів, їх механічне знищення; здійснення фізичного чи психологічного впливу на осіб, які були свідками чи очевидцями злочину, з метою примушування їх до зміни наданих показань чи надання завідомо неправдивих показань, а також на працівників правоохоронних органів, слідчого, прокурора з метою примушування до вчинення певних дій чи утримання від їх вчинення та ін.

У розділі 3 «Проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти» автор досліджує особливості тактики і організації проведення огляду місця події, допиту свідків та підозрюваних та інших слідчих (розшукових) дій (слідчих експериментів та ін).

Дисертантка робить висновок, що слідчі недооцінюють значення огляду місця події під час розслідуванні втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, адже у 10,8 % випадків дана слідча (розшукова) дія взагалі не проводилась (в основному, у випадках вчинення втечі шляхом самовільного залишення місця

позбавлення волі). Причинами такої ситуації, на думку опитаних респондентів, є: недоцільність проведення огляду місця події у зв'язку з низькою ймовірністю виявлення слідів злочину; неможливість проведення огляду у зв'язку з протидією керівництва установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, через несприятливі погодні умови тощо; небажання проводити огляд через недбале ставлення слідчого до розслідування кримінального провадження в цілому; невміння якісно провести огляд місця події через відсутність практичних рекомендацій щодо проведення даної слідчої (розшукової) дії у випадку втечі з місць позбавлення волі або з-під варти.

Проаналізовано недоліки, яких допускаються слідчі при проведенні огляду місця події в цілому, та при складанні протоколу зокрема, що негативно позначається на якості досудового розслідування кримінального провадження і може призвести навіть до виправдання особи, яка вчинила злочин, запропоновано шляхи до їх усунення та недопущення.

У підрозділі 3.2. «Допит підозрюваного та свідків» визначено предмет допиту підозрюваного при розслідуванні втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, визначено конкретні обставини, які необхідно з'ясувати (зокрема, відомості щодо особи підозрюваного; відомості про підготовку до вчинення злочину; відомості про обставини (час, місце, спосіб) вчинення втечі; відомості про дії після вчинення втечі; відомості щодо суб'єктивної сторони злочину та ін.

Виокремлені та досліджені ситуації, в яких підозрювані усіяко намагаються протидіяти розслідуванню втечі з місць позбавлення волі або з-під варти: підозрювані надають завідомо неправдиві показання; відмовляються надавати показання; надають суперечливі показання та в ході допиту, декілька разів їх змінюють та ін.

Визначене коло обставин, які необхідно встановити слідчому під час допиту свідків, яке багато в чому залежить від того, до якої категорії свідків належить допитувана особа. Так, при допиті працівників установи виконання

покарань або попереднього ув'язнення, конвойного підрозділу з'ясовуються не лише загальні анкетні дані допитуваного, але й займана ним посада; з якого часу перебуває на службі та у займаній посаді; військове (спеціальне) звання; функціональні обов'язки; графік несення служби; коли і о котрій годині приступив до несення служби.

У підрозділі 3.3 дисертації встановлено, що під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти слідчий експеримент проводився з метою: перевірки можливості вчинення тих чи інших дій у певних умовах (наприклад, для з'ясування питань, чи могла людина самотійно, без сторонньої допомоги пошкодити інженерно-технічні засоби охорони, перепиляти ґрати, розібрати стіну, зробити підкоп у непомітному для інших місці, перелізти через загородження певної висоти, пролізти в отвір тощо); встановлення часу, необхідного для вчинення певних дій (подолання інженерно-технічних засобів охорони, зламу замка, розпилу ґрат на вікнах); уточнення, конкретизації раніше встановлених відомостей про підготовку до вчинення втечі, безпосередній спосіб її вчинення, маршрут руху на території установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення та за її межами, механізм нанесення тілесних ушкоджень іншим особам тощо; перевірки можливості працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, які несли службу з охорони та нагляду, спостерігати за діями втікача (результати проведеного слідчого експерименту дозволяють підтвердити або спростувати версію про співучасть, зокрема пособництво працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення у вчиненні втечі); перевірки справності сигналізації та умов, за яких вона спрацьовує.

Авторка переконливо доводить, що достовірність результатів слідчого експерименту, а також правильність їх оцінки безпосередньо залежать від того, наскільки ретельно він був підготовлений та проведений. Специфіка розслідування втеч з місць позбавлення волі або з-під варти вимагає вирішення перед проведенням слідчого експерименту ряду організаційних і тактичних

питань, а також зосередження особливої уваги на недопущення спроби повторної втечі підозрюваного під час його проведення.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні результати дисертації відображено у 9 наукових публікаціях, серед яких – 4 статті у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, в тому числі одна стаття – у зарубіжному науковому виданні, та п'яти тезах – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації положення, пропозиції, висновки й рекомендації спрямовані на удосконалення практики досудового розслідування та знайшли відповідне впровадження:

- *практичній діяльності* слідчих підрозділів Національної поліції України – як рекомендації та пропозиції, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності з розслідування даного виду злочинів (акт впровадження Головного слідчого управління НП України від 26.10.2020 р.);
- *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Доказування у кримінальному провадженні», «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Особливості проведення слідчих (розшукових) дій», «Методика розслідування злочинів», при підготовці фахівців для підрозділів кримінальної поліції та досудового розслідування, а також при проведенні занять у системі підготовки та підвищення кваліфікації слідчих і працівників оперативних підрозділів (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 07.09.2020 р., Харківського національного університету внутрішніх справ від 01.10.2020 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 27.10.2020 р.).

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Щербанюк В.М. «Розслідування втечі з місць позбавлення волі або

з-під варти» як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Водночас, не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи в цілому, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачкою під час прилюдного захисту, зокрема:

1. На погляд опонента, об'єкт дослідження повинен бути сформульований як суспільні відносини, що виникають не лише у зв'язку з розслідуванням втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, але й у зв'язку із вчиненням цього виду кримінальних правопорушень.
2. Розкриваючи зміст елементів криміналістичної характеристики втечі з місць позбавлення волі або з-під варти (спосіб учинення, місце, час та слідова картина злочину, особа злочинця), бажано більш детально розкрити кореляційні зв'язки між вказаними елементами.
3. Зважаючи на те, що предметом дослідження є розслідування втеч з місць позбавлення волі або з-під варти, а його зміст становлять елементи криміналістичної методики, на думку опонента, під час захисту варто роз'яснити бачення дисертанткою сутності та співвідношення таких криміналістичних категорій, як «розслідування певного виду злочину» та «криміналістична методика».
4. Визначаючи предмет дослідження, на думку опонента, бажано було дотримуватися законодавчої дефініції ст. 393 КК України, оскільки втеча як протиправне каране діяння, вчинене злочинцем, можлива одночасно виключно з одного місця позбавлення волі.

Проте, зазначені зауваження і побажання не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертантки, і яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Ці зауваження переважно мають локальний, дискусійний характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації цілком відповідає заявленій дисертанткою науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою, написана науковим стилем. У дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертантки у розвиток науки криміналістики, а також цінним порадином для правників у сфері кримінального процесу та криміналістики.

Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, чітко, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

Викладене вище дає підстави для остаточного висновку про те, що дисертація Щербанюк В.М. «Розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варті» є самостійно підготовленою завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані, достовірні результати. Дана робота відповідає вимогам до дисертацій, передбаченим п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її авторка заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право за результатами прилюдного захисту.

Опонент:

**професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Інституту права**

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук,

старший науковий співробітник,

заслужений юрист України

Д. Б. Сергєєва

Підпис засвідчує
Вчений секретар Н
Кардаульна Н.В.
09.04.2021р

Handwritten signature of the opponent, D. B. Sergeeva.